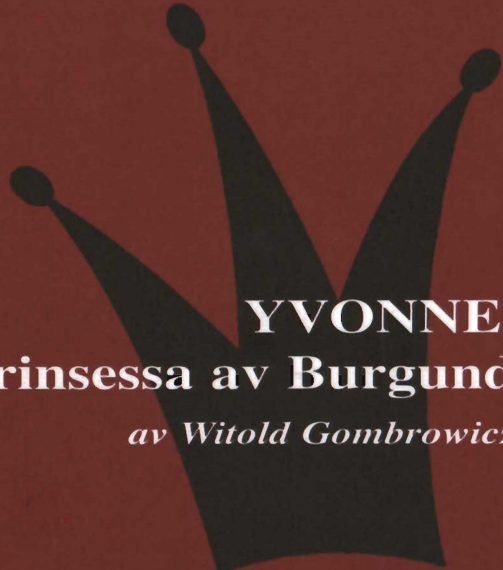

KUNGLIGA
DRAMATISKA TEATERN

YVONNE,
prinsessa av Burgund
av Witold Gombrowicz

YVONNE,
prinsessa av Burgund

AV WITOLD GOMBROWICZ

WITOLD GOMBROWICZ

en kronologi kring liv och verk.

— SAMMANSTÄLLD AV ULLA ÅBERG —

1904 Witold Gombrowicz föds 4 augusti på godset Maloszyce, tjugo mil söder om Warszawa. Hans far Jan Onufry var son till en adlig liberal från Litauen som anklagades för att ha deltagit i det antiryska upproret 1863. Efter några år i fängelse och i exil slog sig farfadern – tack vare inflytelserika vänner – ner i Polen.

"Min far var en stilig karl, lång, ädel, mycket korrekt och noggrann, metodisk, med ganska snäva horisonter, utan något särskilt sinne för konst, utövande katolik men utan alla överdrifter.

Min far var inte bara jordägare, han arbetade också i industrin. Han började i Bodzachów som direktör för en pappersfabrik, som tillhörde min morfar Kotkowski. Sedan hade han olika befattningar i ledningen för stora industriföretag.

Av min far har jag ärot hans klarsynthet, hans lugn och sinne för disciplin."

1914 Första världskriget. Den tysk-ryska fronten är i närheten *"fronten passerade fyra gånger hemma hos oss, framryckning, reträtt, framryckning, reträtt, kanonerna som mullrade långt borta och sedan kom närmare och närmare, bränderna, arméerna som flydde, arméerna som ryckte fram; gevärseld, lik vid dammen och så de ryska, österrikiska och tyska truppernas långa uppehåll – vi pojkar roade oss med att samla patroner, bajonetter, koppel och magasin. Doften av brutalitet blev påträngande, upphetsande, fast den härskande klassen som jag tillhörde skyddade mig från den omedelbara kontakten med kriget."*

1915 Familjen flyttar till Warszawa.

1916 *"Jag skickades till gymnasium i Warszawa, ett katolskt gymnasium fullt med unga prinsar och grevar. Snobberiet tog oss i besittning, mina bröder och mig, det var på något sätt oundvikligt i vår lilla värld – men konstigt nog var vi ändå inte tillräckligt dumma för att inte fatta hela dess löjlighet och uppblåsthet. Vi var snobbar fast vi egentligen inte var snobbar. Åh – Formen!"*

1922 Tar studenten. *"Jag blev nätt och jämt flyttad från klass till klass, men till sist gick det."*

1925 Skriver in sig vid juridiska fakulteten i Warszawa *"inte därför att juridik intresserade mig utan därför att jag då kunde fortsätta att plocka min far på pengar"*. Tuberkulos. Vistas mycket i Tatra-bergen. Skriver sin första roman, som han förstör.

1926 I Zakopane skriver han ytterligare en roman – *"mitt originellaste verk"* – som han också förstör.

"Jag bestämde mig för att skriva en roman som skulle vara avsiktligt 'dålig' och skriva den med just det dåliga, skamliga och tarvliga som jag hade inom mig. Kanske var detta det djävlaste jag nånsin har skrivit... och kanske det värdefullaste. Men jag lämnade det maskinskrivna manuskriptet till en dam som jag hade förtroende för och som trodde på mig. Hon läste, lämnade tillbaka texten utan ett ord och vägrade sedan att träffa mig. Jag greps av panik och kastade mitt arbete på elden. Ingenting finns kvar." Till Paris där han studerar på Institut des Hautes Etudes.

1927 I Frankrike, i tvivelaktigt sällskap. "Min försiktighet kunde inte hindra mig från att hamna i dåligt sällskap, i små skumma historier som gällde smuggling mellan Afrika och Frankrike."

Återvänder till Warszawa.

1928 Obetald tingsnotarie vid rätten i Warszawa, "för att kunna fortsätta leva på min fars pengar." Har så lite att göra att han kan skriva noveller på sin arbetstid.

1933 Novellerna ges ut i en volym med titeln "Minnen från omognadens år." En del kritiker tog fasta på titeln och kallade verket omoget. "På mitt eget skinn kände jag nu verkningarna av litteraturkritiken. Plötsligt bombarderade mig det simplaste av konstnärligt-intellektuellt pack i Warszawa med förhastade, ytliga, beskyddande och närmast korkade omdömen. Alla recensionerna var inte lika tragiska men det räckte för att jag skulle känna mig föraktad för det mest värdefulla jag hade."

1934 Har stambord på kafé Ziemianska. Börjar, 30 år gammal att skriva på pjäsen *Yvonne*. Skriver två noveller som senare kommer att ingå i romanen *Ferdydurke*.

1935 Fadern dör. *Yvonne* publiceras i tidskriften *Skamander*. Ingen recensent uppmärksammar den och den blir heller inte spelad.

• YVONNE

• "Jag kände mig ännu inte tillräckligt stark för att börja spelet med mitt öde. För att vinna tid började jag skriva en teaterpjäs. Så tillkom *Yvonne, prinsessa av Burgund*.

• Det verket beredde mig en överraskning. När *Yvonne* publicerades i tidskriften *Skamander*, 1935 om jag minns rätt, tilldrog den sig ingen uppmärksamhet och förkrigstidens polska teatrar intresserade sig inte för den. Då blev det en fix idé hos mig att jag skulle förakta alla skådespelerskor, och för att förödmjuka de mest berömda bland dem presenterade jag mig för dem varenda gång jag stötte ihop med dem. En dag när jag var på en mottagning och artigt presenterade mig för femte gången för en stjärna som var mycket i ropet tog hon ett glas vatten och kastade det rakt i ansiktet på mig och skrek: "Nu kommer ni att minnas mig!" Jag valde kanske inte bästa sättet att bli berömd i teatervärlden.

• *Yvonne* uppmärksammades alltså inte i Polen före kriget, och när jag överraskades av kriget i Argentina glömde jag nästan bort den. Ett tjugotal år senare föll pjäsens succéer i Paris, Stockholm och andra städer över mig som mogna frukter. *Yvonne* är mer en biologisk produkt än en sociologisk; hon härstammar från den trakt inom mig där formens obegränsade anarki ansatte mig, den mänskliga formen, dess regellöshet och skamlöshet."

1936 Börjar arbeta på romanen *Ferdydurke*. "Ferdydurke skulle försvara min personlighet. Men vilken av mina många personligheter? Jag var ett agglomerat av olika världar, varken fågel eller fisk, en kameleont. Allt efter plats, individer och omständigheter var jag klok, dum, primitiv, utstuderad, tystlåten, pratsam, underlägsen, överlägsen, ytlig eller djup, vig, tung, betydelsefull, värdelös, skamsen, skamlös, djärv eller blyg, cynisk eller ädel. Jag var allt."

Medarbetar i tidskriften *Kurier Poranny* "utan att uttrycka en enda egen idé."

1937 *Ferdydurke* kommer ut på Förlaget Roj i Warszawa. Författaren får själv betala hälften av tryckkostnaderna. Mottagandet blir starkt för och starkt emot romanen. Ger ut en detektivroman – *De besatta* – under pseudonymen Z. Niewieski i kvällstidningen *Expres Wieczorny*.

1938 Reser bl.a. till Italien. På vägen hem: *"I Wien för mig tåget rakt in i folkmassor och demonstrationer med facklor... Hitler gör sitt intåg. Anschluss! I Warszawa rådde upphetsning, folksamlingar, feber, vansinne, alarmtillstånd."* *"Skrifande dumheter, cyniska förfalskningar, den mest uppensbara deformation av verkligheten, en mardrömsartad atmosfär – vidunderliga fasa... Den gamle Guden låg för döden. De lagar, principer och seder som hade utgjort mänsklighetens arv svävade fritt i luften berövade all auktoritet."* *"Dessa år före kriget blev kanske skamligare än själva kriget."*

1939 Blir av en ren slump erbjuden att få åka till Buenos Aires med atlantångaren Chobrys jungfruresa. Efter en överfart på tre veckor anländer han till Argentina den 22 augusti. En vecka senare faller de första bomberna över Warszawa. Gombrowicz blir kvar i Argentina i tjugofyra år i stället för som planerat ett par veckor.

"När jag nu tänkte igenom mitt argentinska liv under de tjugofyra åren kunde jag utan vidare se en bestämd och tydlig arkitektur, en symmetri som var högst påfallande. Till exempel fanns det tre perioder, var och en på åtta år: den första – fattigdom, bohemliv, sorglöshet, sysslolöshet; den andra – sju och ett halvt år på banken, tjänstemannaliv; den tredje – anspråkslös men oavhängig tillvaro, tilltagande litterär prestige."

"Argentina... kvadratisk, blått och surt i spiral, beskt, visst, men också innerligt och lite grann som skoglans, mullvadsligt som en stolpe eller en port, men också någonting av

sköldpadda, utmattat, nersölat, liksom ett hål i ett träd eller ett tråg, chimpanseartat, utkäkat, perverst, sofistiskt, aplikt, i maskopi med mackorna, liknar plomben i en tand... vad jag än säger passar det på Argentina. Och inte är påståendet att jag skulle vara förälskad i Argentina med sanningen överensstämmande. Jag var egentligen inte alls förälskad. Närmare bestämt: jag bara ville vara förälskad i Argentina."

1940 Bor på små billiga hotell. Fattig. *"Det var plågsamt, fruktansvärt, desperat. Kriget berövade mig familj, social ställning, fosterland, framtid, jag hade ingenting, jag var ingenting."* Skriver under pseudonym för argentinska tidningar och tidskrifter.

1941 Har inte så mycket kontakt med andra polska emigranter, börjar få argentinska vänner, gör homosexuella erfarenheter. På kaffe Rex bildas en grupp runt Gombrowicz. Har en kärlekshistoria med dottern till en diktare.

1944 Börjar arbeta på *Vigseln*, i bergen nära Córdoba. Skriver berättelsen *Banketten*.

1947 *Vigseln* publiceras på spanska. Börjar skriva romanen *Trans-Atlantyk*. Berättelsen *Rättan*. Börjar som sekreterare vid Polska banken.

1950 Börjar skriva åt den polska tidskriften *Kultura* i Paris. Där publiceras avsnitt ur *Trans-Atlantyk*.

1952 På Kulturas förlag trycks *Trans-Atlantyk* och *Vigseln*.

1953 Kultura börjar publicera Gombrowicz *Dagböcker*, och fortsätter med det till Gombrowicz död.

1955 Gombrowicz säger upp sig från Polska banken. Utan pengar, bortsett från ett litet stipendium från Free Europe. Arbetar på romanen *Förförelsen* och första utkastet till pjäsen *Operett*.

1957 Politiskt töväder i Polen. Med undantag för *Dagböckerna* trycks samtliga verk av Gombrowicz. *Yvonne* får urpremiär i Krakow. Stort gensvar. Samtliga böcker säljer snabbt slut. Gombrowicz börjar publiceras i västeuropa.

1958 Samtliga Gombrowicz verk förbjuds i Polen.

1959 Hans mor dör i Polen.

1960 Kultura ger ut *Förförelsen* (Pornografi).

1961 Hans syster dör i Polen. Börjar skriva romanen *Kosmos*.

1963 Får en inbjudan, och ett stipendium att tillbringa ett år i Västberlin. Lämnar Argentina med båt.

"Den 22 april 1963 gick jag iland i Europa, i Barcelona. Nästa dag var jag i Cannes och ilade mot Paris i expressståg. Jag steg av på Gare de Lyon, och där stod jag, en anonym argentinsk Gombrowicz, och inkarnerade mig naturligt i den författar-Gombrowicz som mig ovetande hade mognat låtmodigt i Paris och nu väntade på mig.

Men i det lilla rummet på hotellet nära Operan var jag tvungen att öppna fönstret... jag fick ingen luft, jag fick allt

svårare att andas.

Ända till dess hade jag inte klart för mig vad som gjorde min avresa från Argentina så upprivande. Nu började jag förstå.

Europa var döden för mig. Återkomsten sade mig: du har kommit till vägs ände, nu är det slut."

Reser vidare till Berlin efter ett par månader i Paris.

1964 *Vigseln* får europeisk urpremiär i Paris i regi av argentinaren Jorge Lavelli. I Berlin blir Gombrowicz sjuk.

"Jag kom till slut till denna demoniska plats som en gång var utgångspunkten för det stora sammanbrottet, också mitt eget. Jag var precis ett år i Berlin, med ett tvetydigt småleende på läpparna, ett steg från Polen, tyst och askgrå. Förkylning. En helt liten förkylning med en helt liten släng av feber, men läkaren sade: ligg några dagar på sjukhus så blir det lättare för mig att sköta om er. Den 22 februari (tvåor igen!) 1964 (siffersumman är 20) lade jag alltså in mig på sjukhus. För några dagar? För två månader. Den lilla förkylningen vägrade att gå tillbaka, det var inte en förkylning utan fyra som föll över mig, i förening med andra krämpor. Förgiftad av antibiotika – jag hade gått ner tjugo kilo – och halvdöd flög jag slutligen till Frankrike."

Under sommaren i Abtei Royaumont lär han känna den kanadensiska studentskan Marie-Rita Labrosse. De flyttar till sydfrankrike och bosätter sig i Vence.

1965 *Yvonne* spelas med framgång i Paris (regi Jorge Lavelli) och i Stockholm på Dramaten, regi Alf Sjöberg.

"Gradvis återvann jag mina krafter. Nu var det slut med min argentinska fattigdom. Min månadsinkomst översteg till sist ethundrafemtio dollar. En vacker solnedgång, utomordentliga höstar, en rik skörd. Fler och fler översättningar. Prix International de Littérature. Komfort. En liten våning, en liten bil; en hustru; familjeliv... Nu var jag alltså "författare",

och över sextio år gammal kunde jag säga som vilken student som helst, vilken fått sitt avgångsbetyg som läkare eller ingenjör: jag är någon, jag har blivit någonting. Men *Handen* (som lyft bort mig från kriget och placerat mig i Argentina) har ordnat så att jag inte kan avnjuta dessa behagligheter annat än genom ett fönster, ett fönster skapat av brist på luft. *Handen* har ålagt mig ett asketiskt liv och jag finner mig utan att knota.”

1968 Samtal med Dominique de Roux, *Testamente*, kommer ut i Paris. Mitten av november drabbas han av hjärtinfarkt. 28 december gifter sig Witold och Rita.

1969 Dör den 24 juli i sömnen.

*(Citaten är hämtade ur **Dagböckerna del 1 – del 3**, övers. Anders Bodegård, Bonniers bokförlag och **Testamente, samtal med Domenique de Roux** övers. Jan Stolpe och Kirsten Tullberg, Anamma böcker 1994. Texterna på sidorna 12, 24 och 26 är hämtade ur boken *Testamente*.)*

I början av första akten dyker en tiggare upp ur en kloaklucka i golvet. Han är elegant klädd i hög hatt och frack. Detta är inte min idé (ej heller författarens) utan Alf Sjöbergs infall i hans legendariska iscensättning nästan på dagen trettio år sedan. Min lilla stöld är en kollegial hälsning till Alf.

Ingmar Bergman

Witold Gombrowicz

MIN MOR

— WITOLD GOMBROWICZ —

Witold Gombrowicz mor var en mycket speciell kvinna, hennes självförljugenhet gjorde honom till konstnär enligt honom själv.

Min mor var idel livlighet, känslig, begåvad med en överdriven fantasi, lat, indolent och nervös – alldeles för nervös – full av komplex, fobier och illusioner. I familjen Kotkowski fanns det många mentalsjuka; när jag besökte min mormor på landet höll jag på att dö av skräck: det stora envåningshuset var delat i två delar, i den ena bodde mormor, i den andra hennes son, min morbror, en obotlig galning som om nätterna gick omkring med långa steg i de tomma rummen och försökte kväva sin rädsla med egendomliga yttranden som gradvis övergick i besynnerliga sånger för att utmynna i omänskliga vrål; det höll på hela nätterna; jag inandades vansinne. Konstnär är jag genom min mor. Men min mor hade också ett extremt enerverande drag, hon tillhörde den sortens människor som inte kan se sig själva som de är. Ja, hon såg sig själv som en fullständig motsats till vad hon var – och det var mycket provocerande. Hon var lat av naturen och saknade allt praktiskt sinne. Och eftersom det i dessa proustska tider var överflöd på tjänstefolk tog den franska guvernanten hand om barnen och min mors roll inskränkte sig till att ge order åt kocken och trädgårdsmästaren. Vilket inte hindrade henne från att upprepa att hon "skötte hela huset själv", att "arbetet adlar", att "Maloszyces trädgård är mitt verk" och "Som tur är har jag sinne för det praktiska".

"På lediga stunder tycker jag om att läsa Spencer och Fichte", kunde hon säga på fullt allvar, fast dessa filosofers verk stod ouppsprättade på nedersta hyllan i biblioteket.

Det var hon som drev mig mot det rena oförnuftet, mot det absurda, vilket senare blev ett av de viktigaste elementen i min konst.

Hon anade inte vilken lysande pedagog hon var! Ingenting var sundare, mer uppfostrande, ingenting formade karaktären och intelligensen mer än hennes fruktansvärda brister. Mig lärde hon vad värden är. Förbittrad ända till vansinne av hennes självförljugenhet skärpte jag känslan inom mig för qualitas, för värde – det som är grundvalen för allt konstnärligt arbete.

Konsten är just detta: valet av det bästa, förkastandet av det som är mindre bra; konsten är grundad på den strängaste värdehierarki, på ett kontinuerligt värderande. Nu började jag förstå vad det kritiska sinnet kan vara, det kyliga omdömet, distansen, förmågan att inte låta sig kuvas av enkla och bekväma illusioner. Utan minsta medlidande, utan kärlek, fylld av frusen ironi spelade jag mitt spel med henne i flera år.

Hon älskade mig mycket.

Från henne kommer min kult av verkligheten. Jag betraktar mig som en lidelsefull realist. Ett av de viktigaste syftena med mitt skrivande är att bana en väg genom det Overkliga till Verkligheten. Jag tror hon var den första chimären som jag angrep.

Witold Gombrowicz med sina föräldrar ca 1930.

KRISTINA ADOLPHSON, INGVAR KJELLSON,
ERLAND JOSEPHSON

KUNGLIGA DRAMATISKA TEATERN

YVONNE, prinsessa av Burgund

av Witold Gombrowicz

ÖVERSÄTTNING: MIRA TEEMAN
SCENBILD OCH KOSTYM: GÖRAN WASSBERG
KOREOGRAF: DONYA FEUER
PERUK OCH MASK: LEIF QVISTRÖM, BARBRÖ
HOLMBRING, ROLF LINDER
DRAMATURG: ULLA ÅBERG
MUSIKANSVARIG: JEAN BILLGREN
LJUSSÄTTARE: HANS ÅKESSON
LJUSTEKNIKER: NIKLAS ENGSTRÖM
LJUD: JAN-ERIC PIPER
INSPICIENT: TOMAS WENNERBERG
SUFFLÖS: HANNA PAULI
REKVISITÖR: STEFAN LUNDGREN
ATTRIBUTÖR: PETER KLEVE
SCENMÄSTARE: BENGT LARSSON
REGIASSISTENT: ANTONIA PYK
SCENOGRAFIASSISTENT: KAJSA LARSSON
PRODUCENT: SOFI LERSTRÖM
REGI: INGMAR BERGMAN

SPELTID: 2 TIM 50 MIN INKL. EN PAUS

Dekor och kostymer är tillverkade på teaterns ateljéer.

PROGRAM NR 9 1995-96

TEATERCHEF OCH ANSVARIG UTGIVARE: LARS LÖFGREN

REDAKTION: DRAMATURGIATET

ADRESS: KUNGLIGA DRAMATISKA TEATERN

Box 5037, 102 41 STOCKHOLM

TELEFON: 08/665 61 00

PRENUMERATION SPELÅRET 1995-96: 450 KR. POSTGIRO: 37 80-4

TELEFON: 08/665 61 38

TRYCK OMSLAG: ARNE SVENSSON OFFSET AB

TRYCK INLAGA: DRAMATENS TRYCKERI

LAYOUT: GRAFISKA ATELJÉN, MARIA LARKMAN, DRAMATEN

ISSN: 0282-92 66

UNION DES THEATRES DE L'EUROPE

YVONNE, prinsessa av Burgund

av Witold Gombrowicz

YVONNE	Nadja Weiss
KUNGEN	Erland Josephson
DROTTNINGEN	Kristina Adolphson
PRINSEN	Pontus Gustafsson
KARDINALEN	Ingvar Kjellson
HOVDAMEN IZA	Gunnel Fred
CYRIL	Benny Haag
CYPRIAN	Pierre Wilkner
AMALIA	Gerd Hagman
EMILIA	Monica Nielsen
INOCENT	Johan Lindell
VALENTIN	Sven Lindberg
TIGGAREN	Olof Willgren
MARSKALKEN	Sten Johan Hedman
DOMAREN	Sten Ljunggren
KANSLERN	Magnus Ehrner
AMIRALEN	Johan Björck
LÖJTNANTEN	Magnus Ehrner
ÄDLINGEN	Ingrid Boström
MARKISINNAN	Kristina Törnqvist
ÖVERSTINNAN	Maria Bonnevie
GREVINNAN	Kicki Bramberg
FRIHERRINNAN	Ingar Sigvardsdotter
LAKEJEN PETTER	Lars Andersson
LAKEJEN NIKLAS	Rickard Gustafsson
TIMJAN	Timjan

NADJA WEISS, PONTUS GUSTAFSSON

GUNNEL FRED, PONTUS GUSTAFSSON

PIERRE WILKNER
BENNY HAAG

KICKI BRAMBERG

MAGNUS EHRNER, STEN JOHAN HEDMAN,
STEN LJUNGGREN

KRISTINA TÖRNQVIST

MONICA NIELSEN, NADJA
WEISS, GERD HAGMAN

JOHAN LINDELL

SVEN LINDBERG

INGVAR KJELLSON, ERLAND JOSEPHSON

INGVAR KJELLSON, KRISTINA ADOLPHSON, ERLAND JOSEPHSON, PONTUS GUSTAFSSON, NADJA WEISS

VILDA HEMLIGA EROTISKA UTFLYKTER

— WITOLD GOMBROWICZ —

Ja, jag avskydde salongen, men jag avgudade i hemlighet skafferiet, köket, stallet, stalldrängarna och pigorna – vilken marxist jag var! – och min tidigt väckta sexualitet, närd av krig och våld, av soldatsånger och svett, band mig till dessa kroppar, nedsmutsade av sitt hårda värv.

Det lägre blev mitt ideal för alltid. Kände jag beundran för någon var det för slaven. Men jag visste inte att jag genom att beundra slaven gjorde mig till aristokrat...

Redan på den tiden levde jag ett dubbelliv. Det fanns något mörkt i mig som absolut inte ville träda fram i öppen dag. Och dessutom: jag var helt ur stånd att älska. Kärleken förvägrades mig en gång för alla, redan från början, men var det för att jag inte kunde finna en riktig form för den, ett riktigt uttryck, eller var det för att jag inte hade den inom mig? Kanske var det min mor som dödade den för mig. Man minns inte det förflutna lugnt, som en flanör, utan lidelse. Nuet är alltid aggressivt, också när livet avtar.

Det sexuella trycket drog mig nedåt, mot gatan, mot hemliga och ensliga äventyr med flickor av sämsta sort i Warszawas avlägsna utkanter. Nej, det var inte horor, vad jag sökte i dessa fumliga äventyr var just det sunda, något elementärt, det lägsta och just därigenom det mest autentiska – men vad skulle jag göra när också detta förvandlades till något groteskt då det kom i kontakt med mina förgiftade händer? Jag återvände från dessa vilda utflykter till mitt "fina" liv där jag var mammas gosse, till mina naiviteter som "pojke av god familj".

Hur kunde dessa båda saker existera samtidigt inom mig?

Den ena av dessa verkligheter hade inte mer betydelse än den andra. Jag var helt och fullt i var och en av dem. Och jag var inte i någon. Jag var "mellan". Och jag var skådespelare.

Livet framskred långsamt, osammanhängande, nyckfullt...

Jag var, ensam, privat, hemlig, vid sidan av, fördold.

Ni ska komma ihåg att alltsedan min barndom har det konstlade i mitt borgerliga och ytliga liv varit en mardröm för mig. Den här känslan av överklighet lämnade mig aldrig, jag var alltid "emellan", aldrig "inuti", jag var som en skugga, en chimär. Och jag ljuger inte när jag säger att det var verkligheten som jag sökte i de lägsta samhällsskiktens råa enkelhet och sundhet under dessa expeditioner till Warszawas arbetarkvarter; den verkligheten sökte jag också i de trakter i mig själv, i de obebodda inre, öde, perifera och omänskliga områden där anomalierna härjade och kanske också det Formlösa, Sjukdomen, det Föraktliga. Ty verkligheten kan man återfinna i det mest vanliga, det mest primitiva och sunda men också i det mest förvrängda och vansinniga. Människans verklighet är inte bara det som är normalt och sunt hos henne, utan också allt som är onormalt och sjukligt hos henne, och som öppnar mot okända möjligheter.

MIN FÖRFATTARTEKNIK

— WITOLD GOMBROWICZ —

I början av mitt författarskap framstod Formen som en förlåtande, nästan gudomlig kraft. Eller med andra ord: jag kan ha alla världens styggelser i mig, men om jag kan leka med dem är jag kung och härskare över dem!

I livet var jag oklar, osäker, indolent, offer för anarki, vilsen.

På papperet ville jag vara lysande, lustig och triumferande... men framför allt ren. Renad.

Jag vet att det inte finns något farligare än att vara vägvisare genom sina egna verk. Konsten är alltid något mer, och det är just där den undslipper all tolkning som den är mest sig själv.

Mina attentat mot Formen, vad har det lett till? Just till Formen. Jag har sprängt Formen så många gånger att jag med nödvändighet har blivit en författare vars ämne är Formen. — — —

Till personer som intressera sig för min författarteknik förmedlar jag följande recept:

Träd in i drömmens rike.

Börja sedan skriva första bästa historia som faller dig in och skriv en tjugo sidor. Läs sedan igenom.

På dessa tjugo sidor finns kanske en scen, några enstaka meningar, någon metafor, som eggjar upp dig. Skriv alltså om alltsammans en gång till och försök se till att de eggande elementen blir stommen – och skriv utan att ta hänsyn till verkligheten, sträva bara efter att tillfredsställa din fantasi behov.

Under den andra redigeringen kommer din fantasi att gå i en viss riktning – och du kommer fram till nya associationer som tydligare definierar handlingens ram. Skriv så en fortsättning på tjugo sidor och följ fortfarande associationsbanan samtidigt som du hela tiden söker

det eggande – kreativa – hemlighetsfulla. Skriv sedan om alltsammans ytterligare en gång. Går du till väga på det viset kommer en rad nyckelscener, metaforer och symboler att framträda utan att du märker det... Och allting avrundas under dina fingrar i kraft av sin egen logik, scenerna, figurerna, begreppen och bilderna kräver komplettering, och det som du redan har skapat dikterar resten.

Kanhända, eller snarare alldeles säkert, är min litteratur mera extrem och galen än jag själv. Därför har jag, om jag ska tala konkret, aldrig förmått mig och kommer aldrig att förmå mig till att i konsten skildra den vanliga kärleken, och den vanliga förtrollningen, därför har hos mig den kärleken och den förtrollningen förpassats till underjoden, kvävts och krossats, därför är jag i dessa ting inte vanlig utan demonisk (en grotesk demoni!). Genom att visa på den farliga spänningen i de förbjudna behagen, genom att dra fram den komprometterande lyrismen i dagsljuset, vill jag få er att spåra ur – det är den sten som jag lägger på rälsen framför ert tåg.

(Ur Testamente, övers. Jan Stolpe och Kirsten Tullberg och Dagbok, 1954. övers. Anders Bodegård.)

UR DEN SISTA INTERVJUN

Gombrowicz: *Tyvärr har jag på grund av min astma svårt att svara utförligt på alla era frågor och blir därför tämligen kortfattad.*

Hur har ni formats?

Svårt att säga. Det har liksom gått av sig självt. Läs förresten mina Samtal med Dominique de Roux. (*Testamente*)

Vad i litteraturen har haft störst inflytande på er?

Polska författare: *Mickiewicz, Pasek*

Franska författare: *Montaigne, Rabelais, A. Jarry* och *surrealisterna* (inte direkt – mer som atmosfär).

Engelska författare: *Shakespeare, Dickens Pickwickklubben, Chesterton.*

Rysk författare: *Dostojevskij.*

Tyska författare: *Goethe och Thomas Mann.*

Dessutom en del klassiker som *Cervantes* och några filosofer (i konstnärlig mening), ett snarast stilistiskt inflytande: *Schopenhauer, Nietzsche.*

Men jag har format mig *på trots mot* mina favoritförfattares stil.

Kan ni säga någonting om hur er första teaterpjäs kom till?

Yvonne, prinsessa av Burgund? – allt jag skriver uppkommer liksom av sig självt, utanför mig.

Hur arbetar ni med en pjäs?

Var vänlig läs min dagbok.

Brukar ni vara med på repetitionerna?

Aldrig

Väljer ni själv regissör? Brukar ni samarbeta med honom? Med skådespelarna?

Aldrig.

Skulle ni kunna säga någonting om hur ert författarskap har utvecklats? Vart strävar er teater? Vad har den för genealogi?

Min teater väljer sina egna vägar, lika väl som mina övriga verk.

När jag börjar på en pjäs har jag ingen aning om vart den ska föra mig. Samma sak gäller min teater som helhet. Jag är cyniker, räknar på effekten och poesin och framför allt det sceniska värdet. De tre pjäser som jag har skrivit har jag kommit på och avslutat fjärran från varje influens, eftersom jag aldrig går på teatern, och framför allt därför att jag bodde länge i Argentina utan kontakt med teater- och litteraturkretsar. Under de omständigheterna fick jag lita helt och hållet till mig själv. När två av mina pjäser sattes upp på teatern 1964 blev jag av kritiken hänförd till Ionescos och Becketts absurda teater. Men jag hade skrivit dem 1935 respektive 1946, det vill säga långt före Becketts och Ionescos teater. För övrigt är inte min teater någon absurd teater, och jag är i grunden mot besattheten av det absurda och överhuvudtaget mot tonen i den moderna litteraturen. Det blir bara trist.

Hur ser för er det idealiska teaterrummet ut?

En vanlig, större teaterlokal med god akustik.

Dekor, ljus och ljud – spelar sådant någon roll i er teater?

Jovisst, en stor roll. Men jag tål inte en stil som är en vogue, ständigt likadan. Förresten lägger jag mig inte i sådana saker, jag ger regissören fria händer. På det området blir jag troende av ren lättja och överlämnar mig i Försynens händer.

Vad har ni för planer för framtiden?

Graven.

(Ur del 3 av Dagböckerna, övers. Anders Bodegård. Gombrowicz fick frågorna sig tillsänt av en amerikansk professor sista månader na han levde. Svaren diktade han på franska för sin hustru Rita.)

Hustrun, Rita Gombrowicz:

1965 bosatte sig Witold Gombrowicz i Vence, två mil från Nice, tillsammans med Rita, då en ung studentska från Kanada.

Jag fick från Witold en sorts kärlek som han kunde slösa med: faderskärlek. Om Witold kände sig vilsen i Royau-mont gjorde jag det också, utan att ana det. Jag hängde kvar i ungdomen. Jag var i uppror mot familjelivet. Jag ville inte ha ett banalt, normalt liv. Jag ville inte ha något hem men ändå sökte jag förmodligen ett i hemlighet, där jag skulle få en far till. Och eftersom Witold också var en mor (genom sin klokhet) och ett barn, så var han alldeles på egen hand en storslagen liten syntes av en familj. Vem kunde ge mig ett vackrare hem än han, emigranten. Men honom trädde jag in i diktens och lekens förtrollade värld, i ett ändlöst barndomsparadis. Han var vardagens diktare. Och eftersom jag hade älskat hans lekar så mycket kände jag mig efter hans död fråntagen min vardag. I vår relation var det fadern inom honom som dominerade. Han existerade med en knivskarp precision. Han visste vem han var, vad han tyckte om, vad han ville.

Witold tyckt inte om ordet "samliv". Han föredrog att säga "convivence" som kom från spanskans convivencia. Att dela sitt liv med en kvinna, att leva med henne ett tillbakadraget liv praktiskt taget utan hemligheter, var för honom som dittills hade levat visserligen som ungkarl men omgiven av folk på kaféer en helt ny situation. Dessutom var han obotligt sjuk. "Jag skapar mig små förströelser, men egentligen är det döden som väntar mig", sade han ibland. I våra dagliga relationer var han

uppsluppen, lättsam, hans humör var jämnt (till vilket pris? frågar man sig) och med en mildhet som var naturlig och äkta. Det enda var att man kände hans nervositet. Lever man med en astmatiker är det oundvikligt.

Vi hade inga hemligheter. Det fanns inget tabu. Han talade med mig om sitt förflutna med uppriktighet men på ett sådant sätt att jag aldrig blev vare sig stött eller svartsjuk. Sitt "jag" som är så framträdande i hans verk höll han på avstånd från sitt liv och tillät det inte att svämma över. En av hans vackraste sidor var säkert det intresse han hyste för den andra människans tillvaro. "Jag är centrum i universum, men det är du också", tyckte han om att säga till mig. Han kunde hålla på länge och tala till mig om mig, tala om mina starka och svaga sidor utan att smickra mig eller göra mig förtvivlad. Han försåg mig med "kanaler" för att rätta till mina svagheter. För att jag inte skulle "gå på" saker "rådde han mig till exempel att öva mig framför spegeln att säga 'nej'. När du väl har kommit fram till rätt fysisk hållning så kommer resten av sig själv."

(Ur Rita Gombrowicz, Gombrowicz en Europe, Editions Denoël 1988. Övers. Anders Bodegård.)

Med Rita i Venedig 1965. Foto: Bohdan Paczowski.

KUNGLIGA DRAMATISKA TEATERN

PREMIÄRER SPELÅRET 1995/96

STORA SCENEN

BLÄNDVERK av Pierre Corneille. Regi: Peter Oskarson. Scenbild och kostym: John Macfarlane. Översättning: Lars Forssell.

MEDEA av Euripides. Regi: Lennart Hjulström. Scenbild: Sören Brunes. Kostym: Lennart Mörk. Översättn.: Agneta Pleijel, Jan Stolpe.

FRANSKA FÖNSTER av Molière. Kent Andersson.
Idé och regi: Thommy Berggren. Scenbild och kostym: Lennart Mörk.
Översättning: Lars Forssell.

LILLA SCENEN

VIGSELN av Witold Gombrowicz. Regi: Karl Dunér. Scenbild och kostym: Peder Freij. Översättning: Anders Bodegård.

GLASMENAGERIET av Tennessee Williams.
Regi: Agneta Ehrensverd. Scenbild och kostym: Peter Holm.
Översättning: Kerstin Gustafsson.

YVONNE, prinsessa av Burgund av Witold Gombrowicz.
Regi: Ingmar Bergman. Scenbild och kostym: Goran Wassberg.
Översättning: Mira Teeman.

THE LAST YANKEE av Arthur Miller. Regi: Björn Melander. Scenbild: Sören Brunes. Kostym: Inger Pehrsson. Översättning: Henrik Bramsjö.

MÅLARSALEN

IFIGENIA I AULIS av Euripides. Regi: Eva Bergman. Scenbild: Göran Wassberg. Kostym: Inger Pehrsson. Översättning: Göran O. Eriksson, Jan Stolpe.

BACKANTERNA av Euripides. Regi: Ingmar Bergman. Scenbild och kostym: Göran Wassberg. Översättning: Göran O. Eriksson, Jan Stolpe.

HELENA av Euripides. Regi: Hans Klinga. Scenbild och kostym: Göran Wassberg. Översättning: Jan Stolpe, Lars-Håkan Svensson.

FYRAN

SALOME av Ann Jäderlund. Regi: Åsa Kalmér. Scenbild: Åsa Kalmér, Jan Lundberg. Kostym: Ann Looft.

SAL P av Katarina Frostenson. Regi: Pia Forsgren. Scenbild och kostym: Charles Koroly.

LEJONKULAN

KVINNAN SOM GIFTE SIG MED EN KALKON av Gunilla Boëthius.
Regi: Agneta Ehrensverd. Scenbild och kostym: Peter Holm.

SIBYLLAN

ONDSKAN av Jan Guillou. Bearbetning och regi: Benny Haag.

SILVER STAR av Kristina Lugn. Regi: Gunilla Nyroos. Scenbild och kostym: Sören Brunes.

ÅTER FRÅN FÖREGÅENDE SÄSONG:
Misantropen, Tre långa kvinnor, Lille prinsen,
Medeas barn, Katter.

POESIHÖRNAN I ENTRÉFOAJÉN
Onsdagar och torsdagar kl. 12.15 – 13.00

UR INNEHÅLLET:

- *Witold Gombrowicz – liv och verk,
en kronologi*
- *Min mor av Witold Gombrowicz*
- *Rollista*
- *Föreställningsbilder av Bengt Wanselius*
- *Den sista intervjun*
- *Hustrun, Rita Gombrowicz
om Witold Gombrowicz*
- *Vilda hemliga erotiska utflykter
av Witold Gombrowicz*
- *Min författarteknik
av Witold Gombrowicz*